

- 12a. Plante de préférence lignicole ou ter-  
ricole, vert sombre à rameaux couchés  
..... 10. *P. sylvaticum* (Brid.)  
B.S.G. f. *sylvaticum*
- 12b. Plante exclusivement lignicole, vert  
jaunâtre à rameaux dressés  
..... 11. *P. sylvaticum* (Brid.)  
B.S.G. f. *orthocladium* B.S.G. Lefebvre.

### Travaux cités

1. GILLET-LEFEBVRE, J. 1965. Contribution à l'étude systématique des Plagiotheciaceae de la flore belge.  
Bull. Jard. Bot. Etat Brux. 35, 1:19-20.
2. LEFEBVRE, J. 1967. Les Plagiotheciaceae se différencient par les caractères des spores et des propagules.  
Bull. Jard. Bot. Etat Brux. (sous presse)

### LEUCOBRYUM GLAUCUM MET SPOROGONEN IN DE PROVINCIE UTRECHT

door J. Frencken

Toen ik een aantal jaren geleden aan het begin van mijn "bryologische loopbaan" na een winterse zwerftocht door de bossen bij Hollandsche Rading des avonds de Heer Vergouw opbelde, om hem te vertellen wat ik zoal gevonden had (het waren heel gewone soorten) merkte hij op: "Dat is het nu, wat de bossen voor ons in de wintermaanden zo interessant maakt". Voorheen, toen ik nog geen begrip had van de mosvegetatie, was een wandeling door het bos, als er niet veel aan vogels te beleven viel, soms vrij saai, hoe gezond deze bezigheid op zich zelf ook is. Deze opmerking van Vergouw kwam me weer in gedachte toen ik eind februari met mijn

vrouw een wandeling maakte door het landgoed "Den Treek" ten zuiden van Amersfoort. In dit gebied kom ik de laatste jaren nog al eens, omdat er vooral ook aan mossen zoveel te beleven valt. In april 1963 hebben we met een aantal KNNV-leden van Hilversum en Amersfoort onder leiding van de heer Agsteribbe een fraaie excursie gemaakt door dit landgoed. Meer dan 60 soorten bladmossen en levermossen hebben we toen kunnen noteren. *Orthodontium lineare* kwam er massaal voor. En op een oude wilg ontdekte Agsteribbe *Frullania dilatata*. *Tetraxis pellucida* en *Lepidozia reptans* zijn er zeer algemeen. Tijdens een excursie vorig jaar vonden we *Tetraxis* met kapsels. En nu had ik het geluk op een zondag in februari jl. langs een nogal vochtig bospad onder Douglassparren en Amerikaanse eiken een pol *Leucobryum glaucum* te vinden rijk met sporekapsels bezet. De plek was ongeveer een vierkante decimeter groot. Daarnaast een kleiner polletje van ongeveer de grootte van een rijksdaalder, eveneens vol met kapsels. De glanzendwitte huikjes waren zeer opvallend, wat waarschijnlijk wel de oorzaak is geweest, dat ik deze plek niet zo maar voorbij gelopen ben. Vlak erbij groeide veel *Sphagnum*.

In 1955 publiceerde Dr. S.J. van Oostroom van het Rijks-herbarium te Leiden in "Natura" een overzicht van vondsten van kapselend Kussentjesmos. In de provincie Utrecht waren in 1915 voor het laatst kapsels gevonden van deze soort. Aansluitend hierop vermeldde Dr. J. Barkman in het Correspondentieblad Nr. 16 (Juni 1960), dat hij in de zomer van 1959 in de omgeving van Norg *Leucobryum glaucum* met kapsels gevonden had. Dit was voor het eerst in het Drents District. Barkman voegt hier aan toe, dat het misschien niet onmogelijk is, dat het klimaat iets te maken heeft met de sporenvorming bij Kussentjesmos. Welke deze klimatologische factoren zijn is echter nog een open vraag. Voor vele factoren lopen namelijk de lijnen van gelijke intensiteit juist over de diagonaal Norg - Noord Veluwe - Bergen op Zoom. Als we op de kaart deze lijn volgen zien we, dat Amersfoort op deze diagonaal ligt. Er is dus nu een vierde vindplaats bijgekomen. Deze ligt in het Gelders district, waar tot nu toe *Leucobryum* het meest met kapsels is gevonden.

Op onze Hilversumse werkavonden komen regelmatig twee Amersfoortse NJN-ers, die nogal eens in "Den Treek" rond-

zwerven, t.w. Erik Maaten en Gerard Dirkse. Toen ik hen onlangs deze vondst liet zien, vertelden ze me, dat zij "vroeger" ook wel eens *Leucobryum glaucum* met kapsels daar gevonden hebben. Hiervan is echter nooit materiaal bewaard. Mogelijk zijn er nog wel meer groeiplaatsen in dit gebied. Het is zaak er eens naar uit te kijken. Van deze nieuwe vindplaats heb ik wat materiaal meegenomen en een gedeelte hiervan aan het Rijksherbarium gezonden. De rest van het verzamelde materiaal bevindt zich in mijn eigen collectie.

Opmerking: tijdens de najaarsexcursie van de Bryologische Werkgroep werd *Leucobryum glaucum* met kapsels aangetroffen op de Archemerberg.

#### TORTULA'S OP BIZONDERE VINDPLAATSEN

door A.N. Koopmans.

Het verslag lezende van de Mossenwerkgroep Afdeling Eindhoven, Buxbaumia 1961, blz. 62, door N. Luitingh, schoot het mij te binnen, dat ik indertijd *Tortula laevipila* en *Tortula muralis* op bijzondere vindplaatsen aantrof.

Wanneer men in Limpricht de groeiplaatsen van *Tortula muralis* opzoekt, dan vindt men:  
 "auf Mauern, sonnigen Felsen, Ziegel- und Schindeldächern durch das ganze Gebiet verbreitet", maar men vindt levende bomen niet vermeld. Toch vond ik in 1931 *Tortula muralis* éénmaal op een iep aan de straatweg Follega-Lemmer.  
 (K 5,28, 32).

Slaat men in Limpricht *Tortula laevipila* op, dan vindt men als groeiplaatsen opgegeven:  
 "an freistehenden Bäumen: Chausseepappeln, Weiden, Nussbäumer", in het algemeen dus op levende bomen.

In het Friese kustgebied kwam *Tortula laevipila* veel op iepen voor, en eveneens op houten dwarsliggers. Ook werd dit mos meermalen op steen gevonden, b.v. in 1929 op de kerk van het dorp Allingawier (J 5, 44, 22); in 1928 op een stenen kozijn van de kerk te Molkwerum (K5, 13, 44)